

“СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДИТИНСТВА Й МАТЕРИНСТВА”: ДЕФІНІТИВНО-ПОНЯТІЙНА СУТНІСТЬ

У статті проаналізовано сутність понять “дитинство”, “материнство”, “педагогічна підтримка”, “соціальна підтримка”, “соціально-педагогічна підтримка”, “соціально-педагогічна підтримка дитинства й материнства”.

Зроблено висновок, що соціально-педагогічна підтримка дитинства й материнства – це соціально-педагогічна діяльність, спрямована на визначення та вирішення проблем дитинства й материнства з метою забезпечення їм повноцінного функціонування в суспільстві.

Ключові слова: дитинство, материнство, педагогічна підтримка, соціальна підтримка, соціально-педагогічна підтримка, соціально-педагогічна підтримка дитинства й материнства.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Соціально-економічні, політичні та інформаційні зміни в Україні, що супроводжуються новою парадигмою життєвих цінностей, ламанням усталених стереотипів життя, зумовлюють актуальність питання соціально-педагогічної підтримки дитинства й материнства в Україні. Про це свідчить прийняття ряду нормативно-правових актів, спрямованих на підвищення престижу сім'ї у суспільстві (Закони України “Про охорону дитинства”, “Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю”, “Концепція Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 р.”, “Декларація про загальні засади державної політики стосовно сім'ї та жінки”, “Концепція державної сімейної політики”, “Концепція безпечного материнства”, Довгострокова програма поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Як свідчить аналіз джерельної бази, на сучасному етапі не зустрічається чітко окресленого поняття “соціально-педагогічна підтримка дитинства й материнства”. Водночас, у літературі ми знаходимо визначення термінів “педагогічна підтримка” (О. Газман, Н. Михайлова, І. Трубавіна та ін.), “соціальна підтримка” (Г. Андрієнко, І. Зверєва та ін.), “соціально-педагогічна підтримка” (Н. Заверико, Л. Оліференко, Л. Штефан, Т. Янченко та ін.).

Формулювання цілей статті. Мета статті – на основі аналізу наукової літератури сформулювати поняття “соціально-педагогічна підтримка дитинства й материнства”.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Досліджуючи проблему соціально-педагогічної підтримки дитинства й материнства звернемося до визначення наявного понятійного апарату. Так, у “Тлумачному словнику” С. Ожегова дається таке пояснення: підтримка – це допомога, сприяння. Слово “підтримка” походить від дієслова “підтримати” і має наступні значення: 1) підтримати, не дати впасти; 2) надати допомогу, сприяння; 3) виразити згоду, виступити на захист кого-небудь; 4) не дати припинитися чому-небудь [12, с. 433]. Схоже визначення пропонується і у “Толковом словаре живого великорусского языка” В. Даля, який вказує, що підтримка, підтримувати – значить “служити опорою, підпирати, не давати рушитися й падати, тримати в попередньому вигляді” [7, с. 171].

Засновником ідей педагогічної підтримки у 70-х рр. ХХ століття став О. Газман. На його думку, сутність такої підтримки полягала у наданні педагогічної допомоги дітям у вирішенні їхніх індивідуальних проблем у сферах спілкування, навчання, творчості, дозвілля, здоров'я [5]. У дослідженнях Т. Анохіної дається дещо відмінне визначення: “педагогічна підтримка являє собою систему засобів, які забезпечують допомогу дітям у самостійному індивідуальному виборі – до громадянського, професійного, екзистенціального самовизначення, а також допомога в досягненні перешкод (труднощів, проблем) самореалізації в навчальній, комунікативній, трудовій і творчій діяльності” [1, с. 72].

Ну думку Н. Михайлової та С. Юсфіна, “педагогічна підтримка – це швидше навчання дитини не лише самостійно діяти в умовах “пожежі”, але і перш за все – діяти профілактично. Відомо, що там, де існує ефективна профілактика проблем, реакція людей на проблему, що раптово з'явилася, більш усвідомлена, в усякому разі, менш панічна” [10, с. 107]. Педагогічна підтримка спрямована на розвиток самостійності дитини, але при цьому страхує її від ситуацій “хронічної, стійкої” невпевненості в собі і у своїх можливостях бути успішною. Успіх – це той емоційний стан, який закріплює в дитині впевненість у своїх силах [10, с. 107].

У змісті концепції соціально-педагогічної роботи з сім'єю, І. Трубавіна виділяє педагогічну підтримку сім'ї як одну з технологій реалізації соціально-педагогічної роботи, що має на меті “не допустити розпаду сім'ї, поглиблення її кризи” [22, с. 94]. Тому, за висновком Л. Штефан, підтримка має передбачати, з одного боку, дії, спрямовані на збереження цілісності сім'ї, а з іншого, заходи, щодо подолання неможливості сім'ї самостійно функціонувати в суспільстві та вирішувати власні проблеми (що саме і призводить до її кризи [23, с. 220].

Процес педагогічної підтримки будується на основі дотримання наступних принципів: згода дитини на допомогу та підтримку; опора на особисті сили та потенційні можливості особистості; віра у власні можливості; орієнтація на здатність дитини самостійно долати труднощі; співробітництво, сприяння; конфіденційність, анонімність; безпечність, захист здоров'я, прав, людської гідності; реалізація принципу “не завдай шкоди”; рефлексивно-аналітичний підхід до процесу та результату [2, с. 20–21].

У контексті нашого дослідження доцільним є визначення сутності поняття “соціальна підтримка”. Так, у понятійно-термінологічному словнику з соціальної роботи “соціальна підтримка” трактується як система заходів по наданню допомоги окремим категоріям громадян, які тимчасово опинилися у важкому економічному становищі, шляхом надання їм необхідної інформації, фінансових засобів, навчання, пільг, захисту прав [15, с. 98]. У словнику-довіднику для соціальних педагогів і соціальних працівників – як спеціальні заходи держави, спрямовані на забезпечення умов достатніх для існування окремих соціальних груп, сімей, осіб, які відчувають труднощі у виконанні окремих функцій у процесі своєї життєдіяльності [19, с. 192]. І. Зверева соціальну підтримку пов'язувала з “емоційним та психологічним аспектами буття людини, що може включати в себе як психологічну допомогу, так і забезпечення соціального функціонування клієнта” [20]. За висновком Л. Штефан, залежно від проблемних сфер функціонування сім'ї, підтримка реалізується в різних аспектах: економічному, правозахисному, інформаційному, психологічному [23, с. 219].

На думку американської дослідниці К. Скваєр основними компонентами соціальної підтримки є: емоційна підтримка – передбачає теплі або турботливі

стосунки, вияв поваги; інформаційна підтримка – передбачає надання корисної інформації та порад; практична чи матеріальна підтримка – передбачає фінансову підтримку жінки (оплачувана декретна відпустка) [25, с. 193].

У контексті нашого дослідження цінним є трактування поняття соціально-педагогічна підтримка. Так, у словнику з соціальної педагогіки, соціально-педагогічна підтримка розглядається як діяльність, спрямована на надання превентивної й оперативної допомоги дітям (підліткам, родинам) у вирішенні їхніх соціально-педагогічних проблем у середовищі життєдіяльності [17]. У роботах Л. Оліференко соціально-педагогічна підтримка дитинства – це особливий вид соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на виявлення, визначення й вирішення проблем дитини з метою забезпечення та захисту її прав на повноцінний розвиток і освіту [13].

Н. Заверико соціально-педагогічну підтримку характеризує як соціально-педагогічну діяльність, спрямовану на виявлення, визначення і розв’язання проблем клієнта з метою реалізації та захисту його прав [8, с. 29]. За свідченням Т. Янченко, соціально-педагогічна підтримка полягає у діяльності різних суспільних інститутів і приватних осіб з метою організації виховання, навчання (загального та професійного) та створення сприятливих умов соціалізації тих категорій дітей, які потребували захисту і включала соціальну допомогу, освіту та виховання, причому з пріоритетом педагогічного компонента [24].

С. Расчетіна розуміє соціально-педагогічну підтримку як різновид таких процесів:

1. Вузкий процес підтримки, здійснюваний дорослим і націлений на задоволення базових потреб дитини в безпеці, самоповазі, любові.
2. Процес посередництва, адже діяльність соціального педагога у вирішенні соціальних проблем дитини є посередницькою: соціальний педагог виступає посередником між людиною (дитиною), обтяженою проблемою, і різними структурами, що забезпечують допомогу.
3. Процес супроводу. У ситуації взаємин “соціальний педагог – дитина” підтримка дитини, посередництво й супровід утворюють цілісний процес взаємодії, націленої на вирішення проблем й забезпечення умов для повноцінного соціального розвитку дитини, посилення можливостей, що соціалізують [16].

Аналізуючи різні визначення поняття “соціально-педагогічна підтримка” (Н. Заверико, І. Зверева, І. Одногулова, Т. Янченко та ін.), приходимо до висновку, що у її структурі можна виділити соціальну, психологічну і педагогічну складові.

Перша складова пов’язана з дотриманням прав та соціальних гарантій, передбачених законодавчими актами. Друга включає психодіагностику, психопрофілактику та психокорекцію та спрямована на виявлення проблем дитинства й материнства, діагностику причин їхнього виникнення, втручання у кризові ситуації, надання консультативної допомоги, порад, супровід у складних життєвих обставинах, корекцію негативних емоційних проявів, гармонізацію психологічного стану дитини й матері. Третя (педагогічна) акцентує увагу на необхідності здійснення виховного впливу на дитину і створення педагогічних умов для її нормального розвитку, самореалізації, соціалізації.

Таким чином, через реалізацію трьох основних складових процесу соціально-педагогічної підтримки дитинства й материнства можна здійснити позитивний вплив на їхню життєву ситуацію, сприяти вирішенню різного роду проблем, забезпечити

задоволення потреб, створити сприятливі умови для їхньої успішної адаптації та соціалізації.

Розуміння сутності соціально-педагогічної підтримки дитинства й материнства вимагає визначення категорії “материнство”, “дитинство”.

Зазначимо, що материнство вважалося і вважається однією з найбільш значущих цінностей культури. На думку М. Мід, материнська турбота і прив’язаність до дитини “...глибоко закладені в реальних біологічних умовах вагітності, родів і годування дитини...” [9, с. 134]. Перше соціальне відношення дитини – це відношення з матір’ю. З моменту виникнення воно має соціокультурний характер і служить моделлю для всіх наступних відношень. Саме у спілкуванні з матір’ю, в процесі спільної діяльності з нею дитина засвоює перші поняття про світ, суспільство, які формувалися у матері. Тільки через матір дитина набуває індивідуальні риси, які формують духовно-емоційний фон особистості, включаючи морально-естетичні цінності, оригінальні і неповторні особистісні якості.

В більш широкому значенні поняття “материнство” охоплювало “...весь період дітонародження...” [11, с. 53–54].

У “Тлумачному словнику” С. Ожегова знайдено такі визначення терміну “материнство”:

- 1) вагітність роди, годування – як функція жінки-матері;
- 2) родинний зв’язок матері з дітьми: материнське почуття, почуття материнства, інстинкт материнства, материнська любов;
- 3) джерело, що дає життя кому-чому-небудь, звідки черпають енергію, силу, життєдайність;
- 4) переносне значення: “кузькина мати”, “крестная мати”, “посаженная мати”, “мати честная” і т.д. [12].

У термінологічно-понятійному словнику “материнство” трактується як:

- 1) біологічне і соціальне ставлення матері до дитини (дітей). Біологічне ставлення визначається походженням дитини від матері (кровним спорідненням) і пов’язане з виконанням жінкою репродуктивної функції;
- 2) складова соціального інституту батьківства, яка впливає на функціонування сім’ї як малої соціально-психологічної групи. Материнство (разом із батьківством) найповніше задовольняє сенсорні, когнітивні, емоційні та соціальні потреби дитини, забезпечує її поступове залучення до системи соціальних відносин, полегшує засвоєння соціальних ролей [21, с. 233 – 234].

Поняття “охорона материнства”, на думку З. Мичника мало двояке значення. Насамперед, – це “...охорона матері, тобто жінки в активному періоді материнства, в періоді вагітності і післяродовий”. З іншої точки зору охорона материнства – це “...охорона матері як носія нового життя – через охорону материнства здійснюється охорона дитинства в антенатальному періоді розвитку”. У цьому контексті консультація для вагітних вважалася закладом не тільки з охорони материнства, але й з охорони дитинства. Саме ця ідея у сфері соціально-педагогічної підтримки актуалізувалася як лікарями, так і педагогами [11, с. 54–56].

Поняття “дитинство” також трактується у науковій літературі по-різному. Наприклад, згідно з довідниковою літературою дитинство – це: дитячий вік, дитячі роки [4, с. 14]; стан дитини до повноліття [18].

У психологічних словниках поняття “дитинство” – це термін, що позначає початкові періоди онтогенезу (від народження до підліткового віку [3].

У педагогічних словниках “дитинство” – це період життя людини від народження до юнацького віку, коли відбувається її фізичний і розумовий розвиток, соціальне становлення [14, с. 14]; період інтенсивного фізичного та психічного розвитку індивіда, протягом якого відбувається підготовка його до життя дорослих. Ця підготовка забезпечується системою навчання та виховання і є наслідком засвоєння індивідом досвіду людства, здобутків його матеріальної та духовної культури [6, с. 14].

Деякі вчені (В. Давидов, Д. Ельконін, В. Кремень, В. Кудрявцев та ін.) розглядають дитинство як складне та багатогранне соціокультурне явище, глобальний культурно-історичний феномен. Інші (І. Бех, А. Богуш, О. Савченко та ін.) – як самоцінний період, що потребує збільшення соціально-педагогічної підтримки держави до унікальної і самобутньої функції дитинства в соціокультурних процесах.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, узагальнюючи понятійний апарат досліджуваної проблеми, соціально-педагогічна підтримка дитинства й материнства визначається нами як соціально-педагогічна діяльність, спрямована на визначення та вирішення проблем дитинства й материнства з метою забезпечення їм повноцінного функціонування в суспільстві.

Проблема соціально-педагогічної підтримки дитинства й материнства є складною та багатогранною, тому дана стаття не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми.

1. Анохина Т. В. Педагогическая поддержка как реальность современного образования / Т. В. Анохина // Клас. руководитель. – 2000. – №3. – С. 63 – 81.
2. Антонова Л. Психология и педагогика поддержки / Л. Антонова // Прикладная психология и психоанализ. – 2005. – № 1. – С. 17 – 35.
3. Большой психологический словарь / [сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко]. – СПб.: “Прайм-ЕВРОзнак”, 2003. – 672 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. і гол. ред. В. Бусел]. – К.: Ірпінь: ітф “Перун”, 2009. – 1736 с.
5. Газман О. С. Неклассическое воспитание: От авторской педагогики к педагогике свободы / О. С. Газман ; ред.-сост. А. Н. Тубельский, А. О. Зверев. – М. : Изд-во МГУ, 2002. – 127 с.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 373 с.
7. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : Цитадель, 1982. – Т. 3. – 784 с.
8. Заверико Н. Компоненти системи соціально-педагогічної підтримки дитини / Н.В. Заверико // Теорія і практика підготовки соціальних педагогів та психологів у ВНЗ: досвід, проблеми та перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 17 – 19 травня 2007 р. – Запоріжжя: ЗНУ. – С. 29 – 31.
9. Мид М. Культура и мир детства / М. Мид. – Москва: Наука, 1988. – 134 с.
10. Михайлова Н. Н. Педагогика поддержки : учебно-метод. пособие / Н. Н. Михайлова, С. М. Юсфин. – М. : МИРОС, 2001. – 208 с.
11. Мичник З. Консультации и охрана младенчества /З.О.Мичник [Сборник работ по охране материнства и младенчества, посвященный 25-тилетию Одесской “Капли Молока”]. – Одесса: Издание инспектуры охраны материнства и детства, 1927. – С. 52 – 58.
12. Ожегов С. И. Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов / С. И. Ожегов ; под ред. чл.-кор. АН СССР Н. Ю. Шведовой. – М. : Рус. яз., 1988. – 750 с.
13. Олиференко Л. Я. Социально-педагогическая поддержка детства. Муниципальная система / Л. Я. Олиференко. – М. : Нар. образование, 2002. – 112 с.
14. Педагогічний словник для молодих батьків / [авторський колектив: Т. Алексеєнко, Л. Артемова, Н. Баглаєва, І. Бех та ін.]. – К. : Державний центр соціальних служб для молоді Державного комітету України у справах сім’ї та молоді, 2003. – 348 с.

15. Понятійно-термінологічний словник з соціальної роботи /Л.В. Козубовська, І.І. Мигович, В.В. Сагарда та ін. [за заг.ред. І.В. Козубовської, І.І. Мигович]. – Ужгород: УжНУ, Видавництво “Мистецька лінія”, 2001. – 152 с.
16. Расчетина С. А. Социодидактика: История и теория социальной педагогики : монография / С. А. Расчетина, О. М. Зайченко. – Великий Новгород : НовГУ, 2003. – 343 с.
17. Словарь по социальной педагогике : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / авт.-сост. Л. В. Мардахаев. – М. : Изд. центр “Академия”, 2002. – 368 с.
18. Словник української мови : в 12 т. / [укл. А. Білоштан, М. Бойко, В. Градова та ін.] ; за ред. П. Доценко, Л. Юрчук. – К. : “Наукова думка”, 1971 – 1980. – Т. 2. – 1971. – 550 с.
19. Словник-довідник для соціальних педагогів і соціальних працівників / [За заг.ред. А.Й. Капської, І.М. Пінчук, С.В. Толстоухової]. – К. : УДЦССМ, 2000. – 260 с.
20. Соціальна педагогіка: теорія і технології [підручник/ред. І.Д. Зверева]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.
21. Соціальна політика і соціальна робота: термінологічно-понятійний словник /Укл. М.Ф.Головатий, М.Б.Панасюк. – К., 2005. – 356 с.
22. Трубавіна І. Концепція соціально-педагогічної роботи з сім'єю /І.М. Трубавіна // Теорія та практика підготовки соціальних педагогів та психологів у ВНЗ: досвід, проблеми та перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 17 – 19 травня 2007 р. – Запоріжжя : ЗНУ. – С. 91 – 94.
23. Штефан Л. Соціально-педагогічна підтримка молоді сім'ї /Л.А. Штефан //Вісник Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2009. – № 2. – С. 219 – 221.
24. Янченко Т. Проблеми соціально-педагогічної підтримки дітей, які потребували захисту, в Україні (друга половина ХІХ ст. – поч. ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки/ Т.В.Янченко; Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2006. – 20 с.
25. Squire C. The Social Context of Birth. – 2009 – Radcliffe Medical PR, New York. – 193 s.

The point of the meaning “motherhood”, “motherhood”, “pedagogical support”, “social support”, “social and pedagogical support”, “social and pedagogical support of motherhood and childhood” has been analyzed in the article.

It was summarized that social and pedagogical support of motherhood and childhood tend to be a social and pedagogical activity directed on the determining and solving such problems as childhood and motherhood with the aim to provide them whole functioning in the society.

Key words: *childhood, motherhood, pedagogical support, social support, social and pedagogical support, social and pedagogical support of childhood and motherhood.*

УДК 372.36:371.71
ББК 74.100.553

Надія Труш

ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО СТАВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ДНЗ ТА СІМ'Ї

У статті проаналізовано теоретичні аспекти проблеми формування в дітей старшого дошкільного віку усвідомленого ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих та підтверджено необхідність поєднаного впливу працівників ДНЗ і родини на малюків задля формування в них навичок здорового способу життя та визначення цінності здоров'я пріоритетною цю з дошкільного дитинства.

Ключові слова: *здоров'я, старші дошкільники, валеологічний досвід, здоровий спосіб життя, усвідомлене ставлення до здоров'я.*

Актуальність. Однією з найважливіших характеристик соціально-економічного, морального і культурного розвитку суспільства є здоров'я населення